

ZEYBEK DANSINI BEDENDE YENİDEN DENEYİMLEMEK: KÖK PERFORMANSININ KOREOGRAFİK SÜRECİNİN İNCELENMESİ¹

Selim ÖZYOL* & Sernaz DEMİREL**

* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Müzik ve Sahne Sanatları Yüksek Lisans Öğrencisi, selimozyol@gmail.com, ORCID: 0009-0000-5156-5560.

** Doçent, Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Müzik Bölümü Ses Sanatları Tasarımı Anabilim Dalı, sernazd@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7485-9342.

Received Date: 23.04.2026. Revised Date: 19.05.2026. Accepted Date: 12.06.2026.

Copyright © 2026 Selim Özyol and Doç. Sernaz Demirel. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Özet

Bu çalışmada, KÖK performansının koreografi üretim süreci incelenmektedir. KÖK performansı, Zeybek dansı ile çağdaş dansın hareket araştırması ve doğaçlama temelli yaklaşımları arasında kurulan ilişki üzerinden şekillenmiştir.

Makalede performansın koreografi üretim süreci, hareket araştırmaları, doğaçlama çalışmaları ve ortaya çıkan dramaturjik yapı, beden hafızası ve duysal deneyimler çerçevesinde incelenmektedir. Bu doğrultuda çocukluk dönemine ait anılar, aile ilişkileri, toprak, doğa, sesler, nesneler ve Zeybek dansına ilişkin bedensel deneyimler koreografik araştırmanın temel bileşenleri haline gelmektedir.

Bulgular, Zeybek dansına ilişkin bilginin yalnızca figürler ve hareket kalıplarıyla sınırlı kalmadığını, bedensel hafıza, duysal deneyimler, hareket etme biçimlerinde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Araştırma sürecinde ortaya çıkan imgeler, duysal çağrışımlar ve performatif unsurlar, performansın dramaturjik yapısını şekillendirdiği kadar hareket araştırmalarının yönünü de etkilemiştir. Bu durum, hareket araştırmalarının zamanla daha geniş bir koreografi araştırma alanına dönüşebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak KÖK performansı, çağdaş dansın hareket araştırma yöntemlerinin, Zeybek dansıyla kurulan ilişkiyi derinleştiren ve dansının kendi deneyimlerinden beslenen özgün ifade olanakları geliştirmesine katkı sağlayan bir araştırma alanı sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Zeybek Dansı, Hareket Araştırması, Koreografik Araştırma, Bedensel Hafıza, Doğaçlama.

RE-EXPERIENCING THE ZEYBEK DANCE THROUGH THE BODY: AN EXAMINATION OF THE CHOREOGRAPHIC PROCESS OF THE PERFORMANCE KÖK

Abstract

This study examines the choreographic production process of the performance KÖK. The performance was shaped through the relationship established between Zeybek dance and movement research and improvisation based approaches in contemporary dance.

The article explores the choreographic creation process of the performance, movement explorations, improvisational practices, and the resulting dramaturgical structure through the framework of embodied memory and sensory experience. Within this context, childhood memories, family relationships, soil, nature, sounds,

¹ Bu makale, Selim Özyol tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Müzik ve Sahne Sanatları Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında, Doç. Sernaz Demirel danışmanlığında hazırlanan “Zeybek Dansını Bedende Yeniden Deneyimlemek: Beden-Mekan İlişkisi ve Performatif Süreç Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

objects, and embodied experiences associated with Zeybek dance became fundamental components of the choreographic inquiry.

The findings indicate that knowledge related to Zeybek dance is not limited to figures and movement patterns, but continues to exist through embodied memory, sensory experiences, and ways of moving. The images, sensory associations, and performative elements that emerged throughout the research process shaped not only the dramaturgical structure of the performance but also the direction of the movement explorations.

This suggests that movement research can gradually evolve into a broader field of choreographic inquiry.

In conclusion, the KÖK performance demonstrates that movement research methods in contemporary dance can offer a productive framework for deepening engagement with Zeybek dance while fostering original modes of expression rooted in the dancer's own experiences.

Keywords: Zeybek Dance, Movement Research, Choreographic Research, Embodied Memory, Improvisation.

1. Giriş

Geleneksel danslar çoğu zaman figürleri, hareket dizileri, müzikal yapıları ve biçimsel özellikleri üzerinden tanımlanmaktadır. Oysa dansa ilişkin bilgi, görünür hareket repertuarının ötesinde beden deneyimlerinde, hareket alışkanlıklarında, tavırlarında ve uzun yıllara yayılan pratiklerde de yer alır. Bir dansı öğrenmek, belirli figürleri tekrar etmekten ibaret değildir; aynı zamanda bedensel bir yaklaşımı, hareket anlayışını, mekanla ilişki kurma biçimini ve kültürel olarak şekillenmiş hareket ilkelerini deneyimlemeyi de içerir. Beden, sadece bir hareket aracı değil, aynı zamanda kültürel hafızanın taşıyıcısıdır. Birlikte hareket etmek, bireyler arasında ortak bir bedensel hafıza alanı oluşturarak aidiyet hissini pekiştirir ve toplumsal dayanışmayı destekler (McNeil, 1995, 42). Dans eleştirmeni Marcia Siegel, dansın “sürekli bir yok olma noktasında var olduğunu” belirtir, bu da “dansın maddileşirken kaybolan bir var oluş olduğu” anlamına gelir (aktaran, Bresnehan, 2019, 91-98). Dansın geçici doğası, onu mümkün kılan bilgi ve deneyimlerin nasıl korunduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle geleneksel danslara ilişkin bilginin beden içinde nasıl taşındığı ve zaman içerisinde nasıl varlığını sürdürdüğü önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Dansın bedensel boyutuna odaklanan çalışmalar, beden deneyimleri, alışkanlıkları ve öğrenilmiş davranış biçimlerini taşıyan bir bilgi alanı olduğunu göstermektedir. Kaeppler'e (2000) göre dans, yalnızca görsel bir gösteri olarak değerlendirilemez; kültürel anlamların, toplumsal ilişkilerin ve deneyimlerin ifade edildiği bir alan olarak ele alınmalıdır. Benzer şekilde, Merleau-Ponty (2016) bedeni dünyayı algılayan ve deneyimleyen etkin bir özne olarak tanımlamaktadır. Çağdaş performans kuramlarında beden, öznenin dünyayla ilişki kurabildiği ve anlam üretebildiği bir alan olarak değerlendirilir. “Beden dünyanın ölçüsüdür” (Merleau-Ponty, 2016, 279). Dünyaya doğrudan beden aracılığı ile gelir, onu bedenimiz aracılığı ile deneyimler ve algılarız. “Bedenimiz bizim için bir alet ya da araçtan çok daha fazlasıdır: dünyadaki ifademizdir, niyetlerimizin, yönelimlerimizin görünür biçimidir” (Merleau-Ponty, 2012, 22). Bu bağlamda, bedensel hafıza, geçmiş deneyimlerin hareketler, jestler, duruşlar ve bedensel eğilimler biçiminde varlığını sürdürmesi olarak düşünülebilir. Jan Assman (1995) kültürel hafıza kavramını ortaya koyarken, ritüellerin ve performatif eylemlerin toplulukların kimliklerini koruması ve aktarmasında kritik rol oynadığını savunur. Assman'a göre ritüeller, geçmişe dair önemli olayları, değerleri ve mitleri tekrar canlandırarak toplumsal belleği taze tutar ve yeni nesillere aktarır. Geleneksel danslar da kültürel bilginin kuşaklar arasında aktarılmasında önemli rol oynayan performatif pratikler arasında yer almaktadır. Geleneksel dansa öğrenme çoğu zaman gözlem, tekrar, birlikte hareket etme ve deneyimleme yoluyla gerçekleşir. Bu süreç içerisinde edinilen bilgi, hareket repertuarının yanı sıra bedensel tavırlarda, duyuusal deneyimlerde ve hareket tercihleri içerisinde de yer eder. Bu nedenle

geleneksel dans bilgisi, yıllar sonra farklı bağlamlarda yeniden ortaya çıkabilen ve yeniden araştırılabilen bedensel bir birikim olarak ele alınabilir.

Çağdaş dans alanında yaygın olarak kullanılan hareket araştırma yöntemleri, bedenin taşıdığı deneyimleri incelemek ve görünür kılmak için önemli olanaklar sunmaktadır. Doğaçlama çalışmaları, dansçının, kendi özgün dansını var olan dans tekniği ve bedensel deneyimlerinden yola çıkarak araştırmasına imkan tanırken; duyuşal çağrışımlar, mekansal ilişkiler, kültürel deneyimlerle bağlantılı hareket potansiyellerinin açığa çıkmasına katkı sağlar. Bu nedenle hareket araştırmaları, yeni hareket malzemesi üretmeye yönelik çalışmalar olmakla birlikte; bedende yer etmiş bilgilere tekrar temas edebilmemizi sağlayan yaratıcı süreçler olarak düşünülebilir. Dansın her icrada yeniden kurulan ve bütünüyle tekrar edilemeyen yapısı düşünüldüğünde (Bresnahan, 2019), hareket araştırmaları da bedende taşınan deneyimlerin her seferinde farklı biçimlerde görünür hale gelmesine olanak tanımaktadır. Böyle bir yaklaşım, geleneksel olarak edinilmiş dans bilgilerinin çağdaş dansın araştırma yöntemleri aracılığıyla yeniden ele alınmasına ve farklı açılardan incelenmesine olanak tanımaktadır.

Türk halk dansları üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümü tarihsel gelişim, kültürel bağlam, müzikal yapı, figür analizi ve bölgesel özellikler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalar halk danslarının belgelenmesi, korunması ve kültürel özelliklerinin anlaşılması açısından değerli katkılar sunmaktadır. Buna karşın, Zeybek dansı özelinde çağdaş dansın hareket araştırma yöntemleri aracılığıyla araştırılmasına odaklanan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır ve dans araştırmaları içerisinde gelişmeye açık bir alan olarak görünmektedir.

Bu doğrultuda geliştirilen KÖK performansı, Zeybek dansı ile çağdaş dansın hareket araştırmalarına dayalı yaklaşımları arasında kurulan ilişki üzerinden şekillenmiştir. Makale kapsamında performansın koreografik üretim süreci ele alınmakta; çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan unsurlar, kullanılan malzemeler ve imgeler, dansçının özgün hareket dilinin oluşumuna katkı sağlayan bedensel ve duyuşal deneyimler ile bunların ortaya çıkardığı hareketli ilişkiler incelenmektedir. Ayrıca, Zeybek dansına ilişkin bedensel deneyimlerin farklı katmanlarını açığa çıkarmaya ve bu deneyimlerle kurulan ilişkiyi derinleştirmeye nasıl katkı sağladığı tartışılmaktadır.

2. Yöntem

Çalışma, geleneksel olarak edinilmiş Zeybek dansı bilgisinin çağdaş dansın hareket araştırma yöntemleri aracılığıyla yeniden deneyimlenmesi sürecini incelemektedir.

Araştırma, uygulama temelli sanat araştırması yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda KÖK performansının koreografik üretim süreci araştırmanın merkezini oluşturmuştur. KÖK, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, Müzik ve Sahne Sanatları Yüksek Lisans Programı kapsamında yürütülen Çağdaş Dans Tekniği, Hareket Araştırma Yöntemleri ve Koreografi dersleri kapsamında geliştirilen yaklaşık beş dakika uzunluğunda bir koreografi araştırma çıktısıdır.

Araştırmanın hareket malzemesi, araştırmacının çocukluk döneminden itibaren deneyimlediği Zeybek dansı, bu dansa ilişkin bedensel deneyimleri ve yüksek lisans eğitimi sürecinde gerçekleştirilen hareket araştırmalarından oluşmaktadır. Özellikle Çağdaş Dans Tekniği, Koreografi ve Hareket Araştırma Yöntemleri dersleri kapsamında gerçekleştirilen doğaçlama çalışmaları, beden farkındalığı uygulamaları ve dans tekniği çalışmaları sürecin temel bileşenlerini oluşturmuştur. Bu çalışmalar sırasında ortaya çıkan deneyimler, araştırmacının kendi kültürel ve bedensel geçmişiyle yeniden ilişki kurmasına olanak sağlamıştır.

Araştırma verileri, koreografik üretim süreci boyunca tutulan kişisel notlar, araştırma dokümanları ve performansın oluşumuna ilişkin süreç kayıtlarından oluşmaktadır. Kişisel

notlar, araştırmacının çocukluk deneyimlerine, Zeybek dansı ile kurduğu ilişkiye ve hareket araştırmaları sırasında ortaya çıkan çağrışımlara ilişkin gözlemlerini içermektedir. Süreç boyunca elde edilen veriler, beden hafızası, kültürel deneyim ve hareket araştırması bağlamında değerlendirilmiş; performansın dramaturjik ve koreografik yapısının oluşumuna katkı sağlayan unsurlar incelenmiştir.

Bu bağlamda çalışma, çağdaş dansın hareket araştırma yöntemlerinin, halk biliminde “koltuktan öğrenme” olarak adlandırılan usta-çırak ilişkisine dayanan Zeybek dansının yeniden deneyimlenmesi ve bu bilgiyle daha derin bir ilişki kurulmasındaki rolünü KÖK performansı üzerinden tartışmaktadır. Performansın video dokümantasyonuna makale sonunda yer verilen QR kod aracılığıyla erişilebilmektedir.

3. Kök Performansının Kavramsal Çerçevesi

KÖK performansının koreografik sürecinde belirleyici olan ilk unsur, hareket araştırmaları sırasında ortaya çıkan bedensel hafıza katmanlarıdır. Çalışmanın kavramsal çerçevesi, araştırmacının çocukluk deneyimleri ile ilişkilenebilir.

“Beden hafızası”, bedenin zaman içinde edindiği deneyimleri, jestleri, ritimleri, duyguları ve hareket bilgilerini bilinçli düşünmeye gerek kalmadan taşıma ve yeniden üretme kapasitesidir. Bu, sanatın birçok alanında yaratımın ve icranın temel bir boyutudur. Sanatçının bedeninde yerleşmiş olan teknik bilgi, duygulanım, kültürel pratik ve performans deneyiminin, icra sırasında otomatikleşmiş, düşünceden bağımsız ama anlam yüklü biçimde ortaya çıkmasıdır. Başka bir deyişle, beden geçmiş deneyimleri hareket, duruş, ritim, hız, kas, jest ve duyumsama üzerinden hafızasında taşır.

Somatik ve fenomenolojik sanat kuramları açısından beden hafızası, bedenin dünyayla kurduğu tarihsel ilişkiyi, hareket alışkanlıklarını, kültürel jestleri ve algısal yönelimleri içeren somutlaşmış deneyimin sanatın anlamını yalnızca bilinçten değil, bedenin geçmişi ve duyumsal bilgisinden türeten; böylece sanatçının kimliğini ve eserinin estetik biçimini belirleyen temel bir kavramdır.

Beden, yalnızca koreografiyi hatırlamaz. Dolayısıyla beden, performans bağlamında yalnızca koreografik dizileri hatırlayan pasif bir taşıyıcı değildir; aksine zamanı, ritmi, hareketi ve duygulanımı da içeren çok katmanlı bir hafıza alanı olarak işler. Zeybek dansında bedensel hafıza, hareketlerin biçimsel tekrarından çok, hareketin taşıdığı ağırlık, ritim ve duygusal niteliklerin bedende korunmasıyla ilişkilidir.

Zeybek dansına beden hafızası açısından bakıldığında, “Bir dansçının bedeni, yaşamı boyunca öğrendiği tüm geçmişi nasıl taşır?” sorusu temel bir çıkış noktası olarak değerlendirilebilir. Beden bir hafıza deposu, hareketler birer arşiv, performans ise bu arşivin her seferinde yeniden açılmasıdır. Zeybek dansçısının geçmişten devraldığı hareket hafızası, mekanla kurduğu ilişki ve dansın ritüel belleğini taşıma biçimi, tıpkı bir balerin bedeni biriken bale repertuvarında olduğu gibi, bedenin kültürel ve ritüel bir “hareket arşivi” olarak işlediğini gösterir.

Zeybek dansı, figürlerin kombinasyonu ile bedenin duruşu, ağırlığı ve mekanla kurduğu ilişki ile anlamlı, ağırbaşlı ve simgesel bir halk dansıdır. Dansçı oyuna genellikle dik bir duruşla, göğsü açık, başı hafif yukarıda ve kollar iki yana açılmış biçimde başlar; bu duruş yiğitlik, özgüven ve onuru temsil eder. Adımlar yavaş, kontrollü ve yere sağlam basarak atılır; yürüyüşler, dönmeler, diz çökme ve kalkma gibi figürler ölçülü geçişlerle icra edilir. Zeybek dansları çoğunlukla 9’luk aksak ritimle oynanır ve tempo ağır ilerler; dansçı zamanı müzikle birlikte yaparak kullanır (Yavi, 1991).

Zeybek dansı, dansçının her icrasında birebir aynı değildir, çünkü doğaçlamaya ve kişisel yorumu açık yapısı nedeniyle her icra kendine özgü özellikler taşır. Bu durum, beden hafızasının her seferinde duruma ve mekana göre yeniden şekillenen bir pratikten beslendiğini gösterir. Bu bağlamda, Zeybek performansı, öğrenilmiş figürlerin mekanik bir tekrarı değildir; bedensel hafızanın her icrada yeniden güncellendiği bir dans olarak ortaya çıkmaktadır.

Bedende biriken ve her icrada yeniden filizlenen sürekliliği açıklamak için, Carl Jung'un görünürdeki yaşamı besleyen ve dönüşüm süreçlerine zemin hazırlayan derin bir yapı olarak tanımladığı miselyum olarak da adlandırılan "köksap metaforu" dikkat çekici bir düşünsel zemin sunar.

Hayat bana her zaman köksapın üzerinde yaşayan bir bitki gibi görünmüştür. Yaşamın görünmez olduğu, köksapta gizli olduğu doğrudur. Toprağın üzerindeki kısmın yaşamı ancak bir mevsim sürer. Sonra yok olur, gelip geçici bir hayal. Sonsuz büyümeyi, hayatın ve uygarlıkların sonsuz çürümesini düşünürsek, mutlak hiçlik düşüncesinden kaçamayız. Yine de bir şeylerin sonsuz akışın ötesinde yaşadığı ve devam ettiği düşüncesini asla yitirmedim (Jung, 1961).

Bu yönüyle köksap metaforu, bedensel hafızanın yeniden belirginleşebilen ve yeni anlamlar kazanabilen canlı bir yapı olarak düşünülmesine olanak tanımaktadır. KÖK performansının kavramsal çerçevesi de bedende taşınan bu birikimin sürekliliği düşüncesi üzerine kurulmuştur.

4. Hareket Araştırmaları ve Doğaçlama

KÖK performansında ortaya çıkan çocukluk anılarına dair hareket ifadeleri, doğaçlama çalışmaları yöntem olarak kullanılarak tek tek belirlenmiştir. Hareket araştırmaları sırasında gözlemlenen çağrışımlar başlangıçta daha çok duygu durumları, imgeler ve bedensel yönelimler şeklinde ortaya çıkmıştır. Doğaçlama, deneyim, duyum ve duygulanım katmanlarını açığa çıkaran bir araştırma yöntemi olarak değerlendirilmiştir. Tuffnel ve Crickmay'e göre (2001, 46), doğaçlama, "normalde hızla geçip gittiğimiz ya da bastırdığımız deneyim, duyum, karakter ve duygu katmanlarını ortaya çıkarmamıza olanak sağlar". Çağdaş dansın hareket araştırma uygulamalarında, hareketi ortaya çıkaran anılar, imgeler, duyuşal çağrışımlar, nesneler ya da deneyimler araştırmanın "malzemesi" olarak adlandırılır. Bu malzemeler, yapılandırılmış doğaçlamalar aracılığıyla ele alınmış, bedenin bu çağrışımlara nasıl tepki verdiği ve hangi hareket ilişkilerini ürettiği araştırılmıştır. Doğaçlama çalışmalarında, içinde bulunulan ana dikkatle yönelmek ve bedensel farkındalığı artırmak önemli bir hazırlık süreci olarak değerlendirilmektedir. Çalışmaya hangi durumda başlandığı, ortaya çıkacak hareket malzemesinin niteliğini belirleyen temel unsurlardan biridir (Tufnell ve Crickmay, 2001, 1).

Bu aşamada amaç, Zeybek dansına ait figürleri yeniden üretmek olmayıp, doğaçlama çalışmaları ile ortaya çıkan salt bedene dair hareketleri, dansla ilişkilenen bedensel tecrübeyi gözlemlmek ve video kayıtları ile belirlemektir. Bu süreçte, bedenin yalnızca belirli bölümlerine ya da önceden öğrenilmiş hareket kalıplarına odaklanmak yerine, bütüncül bir bedensel farkındalık geliştirmek önemsenmiştir. Dansçı ve koreograf Gloria McLean'in kullandığı "wear your body" (bedenini giy) ifadesi, dansçının bedenini hareket üreten bütüncül bir organizasyon olarak deneyimlemesine işaret etmektedir (Franklin, 1996, 6).

Çağdaş dans tekniği çalışmalarında deneyimlenen beden-zemin ilişkisi, araştırmacının Zeybek dansında zeminle kurulan ilişkiyi yeniden değerlendirmesine olanak sağlamıştır. Yer çalışmaları aracılığıyla bedenin ağırlık kullanımı, yerçekimi ile olan ilişkisi ve hareket organizasyonuna ilişkin edinilen farkındalık, daha önce icra edilen Zeybek figürlerinin yeniden incelenmesini mümkün kılmıştır. Bu süreçte Zeybek dansının figürlerini ortaya çıkaran bedensel ilişkiler araştırılmıştır.

“Çağdaş Dans Teknikleri dersinde yerde ve ayakta çalıştığım egzersizler ve hareket kombinasyonları, Zeybek dansında kartal imgesiyle kollarla yükselme, kanat çırpma, toprakla ilişkilenen devenin çöküşü, fıstık hasatındaki ağaçtan ağaca geçiş adımları ile ilişkilenerек dansıma farklı bir bedensel algı ile yaklaşmamı sağladı” (Özyol, 2024-2026).

Zeybek dansının karakterini oluşturan diz çökme, ani yere temas etme ve yerden yükselme hareketleri ile dairesel alanda hareket etme biçimleri, çağdaş dans tekniğinde bedenın spiral yönelimleri, yön değişimleri ve hareket akışı içerisinde ortaya çıkan dairesel ilişkilerle birlikte ele alınarak aralarındaki bedensel bağlantılar araştırılmıştır.

Araştırma ilerledikçe hareketlerin biçimsel görünümünden çok onları ortaya çıkaran nedenlere odaklanılmıştır. Hareket Araştırma Yöntemleri ve Koreografi dersinde bir yöntem olarak sunulan “Bana bu hareketi yaptıran ne?” sorusu hareket araştırmasının temel sorusu haline gelmiştir. Bu süreç, hareket araştırmasını yalnızca hareket üretmeye yönelik bir çalışma olmaktan çıkarak, hareketin kaynağına yönelen, araştırmacıyı çocukluk deneyimlerine, beden hafızasında yer eden imgelere ve bu imgelerin taşıdığı duygusal katmanlara götürür. Araştırma boyunca ortaya çıkan hareketler, onları besleyen anılar, çağrışımlar ve deneyimlerle birlikte anlam olarak derinleşir. Hareketin çıkış noktasında yer alan bu katmanlar, koreografik kompozisyonun oluşumunda belirleyici bir rol üstlenir.

5. İmgelerin ve Duyusal Katmanların Koreografik Yapıya Dönüşümü

Toprak, güneş, kuşların ve rüzgarın sesi, annemin ve dayımın Zeybek dönmeleri, babamın kullandığı traktörün uğultusu, dayımın ıslığı, ağacın dalına asılan ceket, diz çökmeler, kol çekmeler, gözümü okşayan eğilmeler, dönüşler... bu hareketler bütünü bir insan bedenine bu kadar mı yakışır. “Dayım diye mi böyle görüyorum?” “Ne oynadığın, nasıl oynadığın değil, yakıştırman önemli” düsturuyla hayatıma yerleşen Zeybeğin bende biriktirdiği ne çok imge olduğunu anlıyorum. Köklerimin o topraktan, o sudan, o dayıdan, o oyundan her türlü beslendiğini gördüğüm yer oldu, KÖK performansı (Özyol, 2024-2026).

Çocukluk yıllarında aileyle birlikte yürütölen pamuk tarımı faaliyetleri ve bu süreçte önemli bir yere sahip olan dayı figürü, hareket araştırmaları sırasında yeniden ortaya çıkan temel referans noktaları arasında yer almıştır. Araştırmacı bu dönemi şu sözlerle ifade etmektedir:

“Geçim kaynağımız pamuk tarımıydı ve bütün aile bu üretimin içinde yer alırdı. Yaz ayları boyunca tarlalardaki işler hep birlikte yapılırdı. Çocuk olmama rağmen ben de tarlaya gider, özellikle sulama mevsiminde Ali Dayımın dibinden ayrılmazdım. Çünkü o, sulama işini yoluna koydu mu hemen ıslığıyla bir Zeybek havası çalmaya başlar ve oyunuyla da eşlik ederdi” (Özyol, 2024-2026).

Bu anlatı, Zeybek dansına ilişkin bilginin yalnızca belirli hareketlerin öğrenilmesiyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Dans, burada aile yaşamı, üretim süreçleri, doğa ve gündelik hayat deneyimleriyle iç içe geçmiş bir bedensel deneyim alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmacının çocukluk hafızasında yer eden unsur yalnızca dans figürleri değil, toprağın, güneşin, emeğin ve birlikte geçirilen zamanların oluşturduğu bütüncül deneyimdir.

Benzer biçimde araştırmacının notlarında, dayısının Zeybek icralarına ilişkin güçlü bir hayranlık duygusunun da tekrarlandığı görölmektedir:

“Öyle güzel oynardı ki, bu dans bir tek onun becerebildiği bir şeymiş gibi hayal eder, o oyunların büyüleyiciliğinde ayrı bir dünyaya giderdim” (Özyol, 2024-2026).

Bu ifade, araştırmacının hafızasında belirli figürlerden çok, dansın tavrına, etkisine ve bedensel ifadesine ilişkin izlerin yer ettiğini göstermektedir. Araştırmacının dayısı yörede sevilen, aranan bir Zeybek oyuncusudur. Tarlada vakit buldukça ıslığı eşliğinde Zeybek dönmekte,

yeğeninde bu dansı öğrenmesi için çaba göstermektedir. Araştırmacı tarafından o dönemlerde Zeybeğin hareket örgüsü, adımları, akışı, ritim yapısı dikkatle izlenmekte ve öğrenilmektedir. Araştırmacı, yıllar boyunca dans etmek için her meydana çıktığında Zeybek dansını sadece dayısına oynadığını düşünecek kadar o imgeyle bütünleştiğini fark etmiştir.

“O ceket aynı zamanda dayımın gencecik yaşındaki beklenmedik ölümünü de hatırlatan nesneydi: Traktörün üzerine kapanmış hareketsiz bir beden, ceket de üzerinde...” (Özyol, 2024-2026).

KÖK performansının araştırma süresince çocukluk yıllarından taşınan imgeler koreografinin temel malzemelerine dönüşür. Bunlardan biri, Zeybek öğrenme deneyimini temsil eden araştırmacının dayısına ait cekettir. Özyol’a göre, “performansın başında dayımın fiziki varlığını sembolize eden bir nesne olarak kullandığım ceket ve onu üzerime geçirme anı ‘zeybeği giyinmek’ olarak adlandırabileceğim bedenimde bir dönüşüm anını ifade eder. Tıpkı halk kültüründe tabir edilen ‘geleneği devralma’ deyiimiyle özdeşleştirebiliriz” (Selim Özyol, 2024-2026). Çocukluk dönemindeki usta-çırak ilişkisini ve öğrenme deneyimini, kayıp ve yas süreçlerini çağrıştıran, araştırmacının yıllardır köy düğünlerinde kullandığı ve kişisel dansçılık geçmişiyle özdeşleşen ceket, performansın temel imgelerinden biri olarak koreografi yapısı içerisinde yer alır.

Performansın ilerleyen aşamalarında toprak, ceket ve kürek arasında kurulan ilişkiler yeni çağrışımlar üretmeye başlamıştır. Tarımla ilişkilenen birbirini izleyen dönüş hareketleri, Zeybek dansında oluşturulan dairesel mekanı hatırlatırken, zeminle kurulan temas ve kürekle toprağın ceketle kurduğu ilişki dayının ölümüyle ilişkilenen imgeleri ortaya çıkarır. Bu durum, usta-çırak ilişkisinin sona ermesi ve bir tür “göbek bağı gömme” eylemi olarak deneyimlenmiş; ortaya çıkan hareketler yoğun duygusal katmanlarla birlikte şekillenmiştir.

Duyusal hafızaya ilişkin imgelerde çalışmanın diğer bileşenlerindendir. Çocukluk yıllarına ait kuş sesleri, rüzgar, traktör sesi, tarımsal üretim ortamına ilişkin işitsel deneyimler ve özellikle dayının ıslığıyla hafızada yer eden Ağır Milas Zeybeği, hareket üretimini yönlendiren ve bedensel hatırlamaları harekete geçiren referanslar olarak işlev görmüştür.

Zeybek, özel kostümle oynanan bir dandır. Efe-Zeybek giyim kuşamı doğada kamufle olmak, ihtiyaç halinde bedeninin korunmasını sağlayacak ince ayrıntılara ve aynı zamanda topluluk hiyerarşisini yansıtan özelliklere sahiptir. Lider efeler, başlarında “kabalak” olarak adlandırılan bordo renkli, keçeden yapılmış oyalı fes (Özbilgin, 2003, 277), üstlerinde yöresel olarak adlandırılan göğnek (gömlek) ve kırlangıç kanatlı çuha cepken, belde Trablus kuşağı ve meşin silahlığı ile ipek mendili; altta çuhadan beli büzme kuşaklı donu ve ayaklarda tozluklu çarığıyla betimlenen özgün kıyafetiyle dikkat çeker. Zeybek, kendine özgü hareket özelliklerinin yanı sıra geleneksel giyim-kuşamı ile de tanınmaktadır. KÖK performansında ise kostüm sadeleşir. Performansta kullanılan malzemelerin seçiminde doğayla kurulan ilişki belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda, Efe ve Zeybek kültürüyle yakından ilişkili olan Ödemiş’in geleneksel ipek dokumacılığından gelen, boya ve makine işlemi görmemiş kara tezgah ham ipeği tercih edilmiştir. Çocukluk döneminin saflığı ile ham ipeğin doğal yapısı özdeşleştirilerek ten rengi ipek kumaştan özel olarak dikilmiş bol bir dans pantolonu ve ipek atlet kostüm olarak tercih edilir. Ham ipeğin doğal dokusu, araştırmacının performans boyunca bedeninde hissetmek istediği duyusal deneyimle örtüşmektedir. Bu tercih, kostümün yalnızca görsel bir unsur olmadığını, bedeninin hareket deneyimini etkileyen bir katman olarak ele alındığını göstermektedir.

Hareket araştırmaları sırasında ortaya çıkan imgeler ve duyusal çağrışımlar zamanla KÖK performansının dramaturjik kurgusunu ve koreografik yapısını biçimlendiren temel unsurlara dönüşmüştür. Bu aşamada amaç, çocukluk anılarının ya da geçmiş deneyimlerin doğrudan

temsil edilmesi olarak değerlendirilmeyip, bu deneyimlerin bedende bıraktığı izlerden hareketle özgün bir hareket dili oluşturmaktır.

Bu doğrultuda KÖK, hareket araştırmaları sırasında ortaya çıkan imgelerin ve duysal katmanların birbirleriyle ilişki kurması sonucunda şekillenmiştir. KÖK performansında, çocukluk dönemine ait deneyim ve hatıralardan beslenen; beden, ses, nesne ve mekan arasındaki ilişkiler üzerinden kurulan çok katmanlı bir koreografik yapı geliştirilmiştir.

6. Sonuç

Bu çalışmada, KÖK performansının koreografi üretim sürecinden hareketle, Zeybek dansı ile çağdaş dansın hareket araştırmalarına dayalı yaklaşımları arasında kurulan ilişki incelenmiştir. Çalışma boyunca elde edilen bulgular, Zeybek bilgisinin figürlerden oluşan bir hareket repertuarının ötesinde, beden hafızası, duysal deneyimler, mekansal ilişkiler ve yaşam deneyimleri içerisinde varlığını sürdürdüğünü göstermiştir.

Koreografi araştırma sürecinde çocukluk anıları, aile ilişkileri, tarımsal üretime dair deneyimler, sesler, nesneler ve farklı duysal çağrışımlar hareket araştırmalarını besleyen temel kaynaklara dönüşerek, koreografik yapının biçimlenmesinde etkili olmuştur. Böylece hareket araştırmaları, bedenin hareket olanaklarını inceleyen bir yöntem olmanın ötesine geçerek, dansçının duysal dünyası, kültürel deneyimleri ve bedensel hafızasıyla kurduğu ilişkiyi araştıran bir çalışma alanına dönüşmüştür.

Bu makalede ele alınan KÖK performansı, yaklaşık beş dakika uzunluğunda bir araştırma çıktısıdır. Çalışma sırasında ortaya çıkan bedensel, duysal ve dramaturjik malzeme, araştırmanın daha geniş ölçekli koreografi üretimlerine açık bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu nedenle KÖK, tamamlanmış bir sonuçtan çok, yeni araştırmalar ve farklı sahneleme olanakları için başlangıç niteliği taşıyan bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak KÖK, çağdaş dansa özgü hareket araştırma yöntemlerinin bir Zeybek dansçısının kendi kültürel geçmişi, beden hafızası ve deneyimleriyle yeniden ilişki kurmasına nasıl olanak sağlayabileceğine dair somut bir örnek sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, koreografi araştırma alanına olduğu kadar beden, hafıza ve kültürel deneyim arasındaki ilişkiye odaklanan dans çalışmalarına da katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, KÖK performansında ortaya çıkan hareket malzemesi, geleneksel Zeybek repertuarının doğrudan yeniden üretimi olarak değerlendirilemez. Aynı şekilde çalışma, Zeybek dansını çağdaş dans estetiği içerisinde dönüştürme ya da yeniden biçimlendirme amacı da taşımamaktadır. Ortaya çıkan hareket dili, bir yandan Zeybek dansına ait bedensel bilgi ve deneyimlerden beslenirken, diğer yandan hareket araştırmaları sırasında kurulan yeni ilişkiler aracılığıyla biçimlenmiştir. Bu yönüyle çalışma, dansçının kendi bedensel geçmişini araştırmasının özgün ifade olanakları yaratabileceğini göstermektedir.

KÖK performansı örneğinde çağdaş dans ile Zeybek arasında kurulan ilişki, iki farklı hareket sisteminin birleştirilmesinden çok, bir dansçının kendi bedensel ve duysal dünyasını yeniden araştırmasına olanak sağlayan yaratıcı bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemler, mevcut bir dans bilgisini dönüştürmekten çok, o bilgi içerisinde derinleşmeye, onu farklı açılardan yeniden düşünmeye ve dansçının kendi deneyimlerinden beslenen özgün ifade alanları geliştirmesine olanak sağlamaktadır.

KÖK PERFORMANSINA AİT EK BİLGİLER

Hani ceketini asarlar ağaca, öyle çalışırlar ya köylüler...

Öyle ceketini astık, başladı bu hikaye...

Ceketin sahibi Dayım şöyle derdi;

Eller gökyüzüne kalkınca; gökyüzü bizim...

Yere diz vurunca; yeryüzü, bu topraklar bizim...

Dönerken dünya ayaklarımızın altında...

Güneş tepede...

Öğleye doğru yükseliyor, alınlardan akan ter Pamuk suyuna karışıyor.

Suyun tarlalara yürüyüşü zaman alıyor,

Pamuk suyunda zaman akarken,

Islık eşliğinde Zeybek dönülüyor.

Hilmi Dayı Söke Ovasında Zeybek dönerken,

Selim onu izliyor.

Kollar havada, bacaklar çelindi...

Asıl olan yakıştırmaktır,

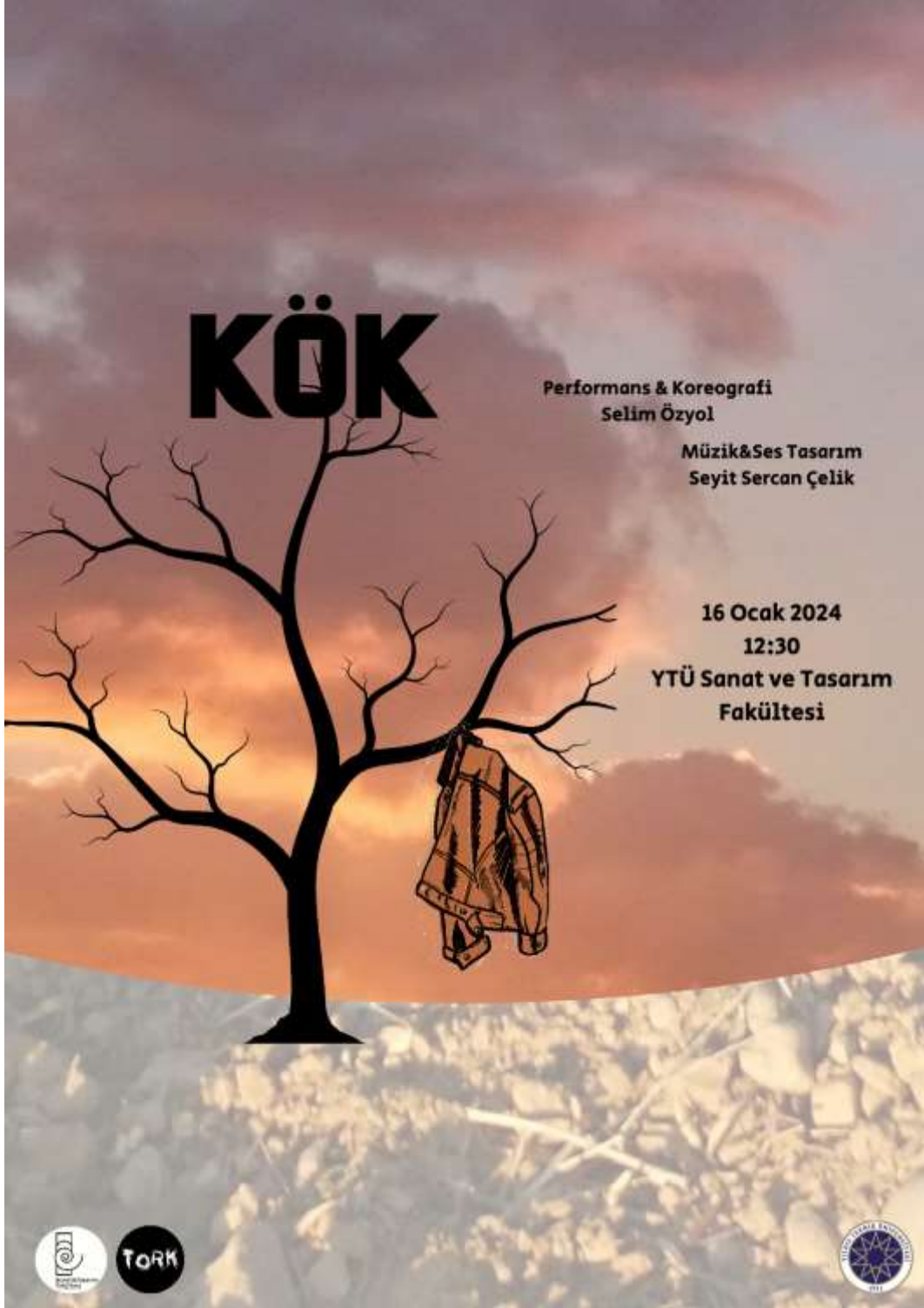
Ta o zamandan

Kulağa çalınıyor.

Hilmi Dayı ve ceketini

Üstünde Zeybeği

Zeybek, Hilmi Dayıya çok yakışıyor.

KÖK Performansı QR Kodlu Video

KAYNAKÇA

- Assman, J. (1995). Kültürel Bellek / Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik. Ayrıntı Yayınları.
- Bresnahan, A. (2019). Dance Rhythm. Oxford University Press.
- Franklin, E., (1996). Dance Imagery for Technique and Performance. Human Kinetics.
- Jung, C. G. (1961). Memories, Dreams, Reflections. New York: Pantheon Books.
- Kaeppler, A. L. (2000). Dance Ethnology and the Anthropology of Dance. *Dance Research Journal*, 32(1), 116–125. <https://doi.org/10.2307/1478285>
- McNeil, W., H. (1995), Keeping Together in Time Dance and Drill in Human History. Harward University Press.
- Merleau-Ponty, M., (2016), Algının Fenomenolojisi. (Çev. Sarıkartal, E., Hacımuratoğlu, E.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Merleau-Ponty, M., (2012). Göz ve Tin. (Çev. Soysal, A.), Metis Yayınları.
- Özbilgin, M. Ö., (2003), *Zeybeklik Kurumu ve Zeybek Oyunları. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Halk Bilim (Folklor) Bilim Dalı – Doktora Tezi.*
- Özyol, S., Kişisel Notlar (Eylül 2024- Mart 2026), İstanbul.
- Tufnell, M., Crickmay, C., (2001), Body, Space, Image. Dance Books.
- Yavi, E. (1991). Efeler: Kökenleri, Eylemleri, Töreleri, Dansları, Giysileri. Aydın Valiliği.
- KÖK performansı için çekilen video Beyza Duru Horasanlı tarafından hazırlanmıştır.